3 1761 07924098 2

14-15

TEVAN
KÖNYVTÁR

ADY ENDRE

MUSKÉTÁS TANÁR UR

(Novellák.)

Ára 8 korona

A TEVAN-KÖNYVTÁR EDDIG MEGJELENT FÜZETEI:

Egy-egy szám ára 4 korona.

1. Forel Á.: Korunk kulturtörekvései. Ford. Dr. Fülöp Zs.
2–5. Karinthy Frigyes: Együgyü Lexikon.
6–7. H. de Balzac: Gobseck. Forditotta Aranyossy Pál.
8. Casanova: Szerelmi kalandok. Forditotta Révész Andor.
9. Wedekind: Haláltánc. Forditotta Karinthy Frigyes.
10–12. Schnitzler A.: A hütlen feleség. Ford. Franyó Zoltán.
13. Kosztolányi: Lánc, lánc, eszterlánc. (Versek.)
14–15. Ady Endre: Muskétás tanár ur. (Novellák.)
19–20. Nagy Lajos: A szobalány. (Novellák.)
21–22. Major Henrik Panoptikuma. (Irók karrikaturái.)
26–31. Tristan Bernard: A csendes férj. (Regény.) Forditotta Kosztolányi Dezső.
33. Csáth Géza: Muzsikusok. (Novellák.)
34–35. Kosztolányi Dezső: Mécs.
36–37. Johanna von der Nahmer: Hetéra levelek. Ford. Nll.
38. Casanova: Szerelmi kalandok II. Ford. Révész Andor.
39–40. Claude Farrére: Ópium. Forditotta Szatmári Jenő.
41–43. Lakatos László: Egy pesti leány története. (Regény.)
44. Ifj. Hegedüs Sándor: Hanna.
45. G. Flaubert: Irgalmas Szent Julián legendája.
46–47. Anatole France: A sovány kandur. (Regény.)
48–49. Kaffka Margit: Szent Ildefonso bálja. (Novellák.)
50. Juhász Gyula: Uj versek.
51–55. Heinrich Mann: Ronda tanár ur. (Regény.) Forditotta Kosztolányi Dezső.
56–57. Révész Béla: Szemtől-szembe. (Novellák.)
58. D'Annunzio: Pescarai novellak. Ford. Revész Andor

Folytatás a hátsó boriték belső oldalán

ADY ENDRE

MUSKÉTÁS TANÁR UR

(NOVELLÁK)

1921
TEVAN-KIADÁS BÉKÉSCSABA

Presented to the
LIBRARIES *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by
George Bisztray

TEVAN NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓVÁLLALAT
BÉKÉSCSABA

LIBRARY
JUN 10 2009

MUSKÉTÁS TANÁR UR

Hazajött augusztus vége táján a Balaton mellől s akik csak látták, megcsodálták: milyen uj, más ember lett ime belőle, még mosolyogni is tud. Mosolygott, otthon mamuskának cimezte szomoru, sovány, öreg kis feleségét s három nagy leányát, ebéd vagy vacsora után megcirógatta néha. Ezek itthon ma nagyonnagy, váratlan dolgok voltak: Muskétás tanár ur, a vad, a boszus Muskétás, ötvenéves korára meglágyult. Ő is érezte, hogy meglágyult, nem is szégyelte s elhatározta, hogy a régi emlékeket el fogja hessegetni maga körül. Hiszen-hiszen az élet galád, az emberek hitványak, a társadalom egy férges, éretlen fügerakás, értéktelen csoportosulás. De a Balaton fölséges és csinos, megdöbbentő és altató, a Balaton még háborgásában is megnyugodt, szent viz. S hány olyan tanár és másfajta ember van, aki ötvenéves korában se láthatta meg a Balatont és a maga boldogabb lelkét.

Muskétás hat álló hétig egyedül, szabadon kóborolt a Balaton körül, életében először volt szabad. Szabad volt, aki megszabadult életében először egy kellemetlen, szegény urtól, akit Muskétás tanár urnak ismert a nebulók népe, a tanári szoba s a város. Ez a Muskétás tanár ur szörnyü, utálatos ember volt, holott ő maga is szomoruan tudta, hogy ő ilyen, szörnyü és utálatos. De mindön mentsége meg volt, mindent látott magában, magából, életéből, multját, jövőjét ismerte s magyarázni tudta.

Először is az ember születik egy asztalosfamiliába, ahol az édes apja, mikor jó dolga van, segédet tart, egy egész segédet. Azután már szükséges és nyomoruságos diák-korában elkomolyodik, mert azt magyarázza neki mindenki, hogy igy illik. Elhitetik vele, hogy ő köteles kiemelkedni a familiából, ő neki muszáj meghóditani az uri sorsot, az uri életet. És Muskétás tanár ur szilaj, majdnem mesebeli dühvel gondolt arra, hogy ő nem más, boldogabb gyermekek utján érkezett a férfikorba. Ő nem tarthatott mulatós pihenőket, ő nem játszhatott olykor egy-egy órát az utszélen, ő fékentartotta minden, minden fiatal vágyát.

Végigkoplalta, végigtanulta és végigvizsgázta a szükséges esztendőket s akkor már alaposan el is adósodott. S minden adósságnál jobban kinozta egy kisértés, mely félig polgári kötelesség, félig lelki-testi kielégitetlenség volt. Meg kell feleségesednie — ezt sugták a családjabeli s fajtájabeli emlékek s ezt sugta fiatal életének örömtelensége. Persze, hogy ilyen nagy elhibázások után nem jöhetett valami üdvös, megváltó, jó, életmentő elhatározás. Muskétás tanár ur, amikor még csak segédtanár volt s gyérülő hajszálainak legvégéig uszott az adósságban, megnősült. Szöktette a leányt, holott mindenképpen könynyebben megkaphatta volna, mert koldus kishivatalnokleány volt, apró, kedves, de beteges. Egy kis senki, aki mindent nyerhetett, ha Muskétás tanár urral elmegy s nem nagyon várhatott valamit, ha nem megy el. Elment vele, boldogtalanitották egymást, vártak, kinlódtak, harcoltak a torlódó adósságok özönével. Meg is gyülölték már-már egymást, de jöttek sorban a gyerekek s még szerencse, hogy három leány-gyermek meghalt s nem maradt életben csupán három.

Csak három gyermek maradt életben, három leány, csak három leány s a leányok anyja és az adósságok maradtak életben. És Muskétás tanár ur egyre jobban gyülölő gyülölete mindenki ellen, akinek nem kellett végigcsinálnia az ő savanyu élet-kálváriáját. Ez a gyülölet is életben maradt, mindenki ellen s első sorban az élet legboldogabbjai, a fiatalok ellen. Muskétás tanár ur legjobban a saját diákjait gyülölte, akiknek ragyogó a szemük s akik szinte mindannyian és mindig könynyebb sorsot cipeltek, mint ő viselt egykoron.

*

Mindenki akarta, hogy Muskétás tanár ur végre elmehessen igazi vakációra, igazi szabadságra. Hogy nem rossz ember, de sorsának ez a gonosz következetessége rosszá fogja tenni, ezt is minden jobb szemü ember látta. Próbálták megmenteni, könnyü, nem derékcsontig vágó kölcsönt eszközöltek ki neki és azután ráparancsoltak, hogy legyen ő ezennel gondtalan pihenő ember, mintha csak most kezdené az életet. Mert ugyis lesz még több baja, ugyis szüksége lesz még sok-sok erőre: huszonötesztendős a legidősebb leánya s tizennyolc a legfiatalabb. Ezeket férjhez kell adnia, mert erre nevelte őket s kérdés, hogy akad-e a leányoknak csak félig is olyan bolondjuk, mint ő volt, Muskétás tanár ur, a leányok anyjának?

De a Balaton a maga mivoltával és legendájával kicserélte valóban Muskétás tanár urat: elbőjtölt diák-érzései kezdtek itt fölágaskodni lelkében. Bizony még az is megtörtént, hogy Balatonfüreden egy kis tizenhat éves leányt, egy ismeretlent, követett száz lépésről, mig csak észre nem tért s el nem szégyelte magát. Földvárra egy kirándulást csinált, hol is vakációzó uri diákok társaságába került s kiadta magából mind azt a jókedvet, amelyet harminc és egynehány év előtt illett és kellett volna kiadni. Szép az élet — vallotta be egy éjszakán, lázasan, önmagának — de az ember ne szülessen szegény asztalos fiának. Azután pedig ne éljen az ember, az élet és az élet gazdag adományai nélkül s ne legyen az ember babonás. És ha az embernek már nagyon sok az adóssága, legalább annyi esze legyen, ne vegyen el egy szál szoknyát. És ha végül minden elhibázódott, legalább is tudjon az ember frissen emlékezni s tudja megfejelni a mult idők elromlott csizmáit.

Ilyen tapasztalatok és szépen formált gondolatok után jött haza, régi életében, kis városába Muskétás tanár ur. Ilyen szerencsés lelki válság után csinált számadást multjával, jelenjével, önmagával és övéivel. El kell feledni — vallotta, mint uj hitvallást — el kell feledni, hogy ötven évig boldogtalanok voltunk, ha van remény egy évi fél-boldogtalanságra.

*

Augusztus végén már naponként régi, megszokott kötelességből, naponként kétszer is fölnézett az iskolába Muskétás tanár ur. Egy napon, szép, napos, pompás délelőttön, a tanári szobába beállitott egy délceg siheder, aki Muskétás tanár urat kereste. Levelet hozott a legény a Muskétás tanár ur cimére s bátor nagy csillogó szemekkel adta át a levelet.

— Édes apám azt is szeretné, — szólott, midőn Muskétás tanár ur szünetet tartott a levélolvasásban — ha én az ő régi, kedves barátja családjánál találhatnék otthont erre az évre.

— De miért jött öcsém éppen az érettségi vizsga előtt más iskolába? — kérdezte Muskétás tanár ur olyan rossz indulattal, mintha a Balatont nem látta volna.

— Mert hetedik osztályos koromban nagyon megjártam s egy év előtt két gimnáziumba kellett elvándorolnom. Székely-Szent-Mihályon beleszerettem az igazgató ur leányába. Nagy-Nádasban pedig sokat lumpoltam.

S olyan ártatlan arccal vallotta ezt a szép, nagy kölyök, hogy Muskétás tanár ur megilletődött. A fiu apja neki osztályos diáktársa volt, nagybirtokos, vig, léha, okos fiu. Őt Muskétás tanár urat mint diák-társát, nagyon szerette és tisztelte, hiszen Muskétás volt az első eminens. S Muskétás, a valamikori első eminens, most meghatottan gondol az ő régi pajtására, a léha, de kedves fiura, Aváryra.

— Az édes apja Budapesten lakik, ugy-e? — kérdezi most már megfiatalodottan a diáktól. Ugy-e, miniszteri tanácsos, ugy-e a maga édes anyja Iharossy-leány? — s Muskétás tanár ur tisztelettel gondol egy diákkori ideálra, akit gondolatban se mert soha megközeliteni.

— Édes apa már cimzetes államtitkár, sokat emlegeti szeretettel a tanár urat, mama meghalt már három évvel ezelőtt. Édes apa csak azt kivánná most már, hogy a tanár ur keze alól kerüljek ki az életbe.

A fiunak csillogott az arca, amikor az „élet“ szót kimondta s Muskétás tanár ur egészen uj érzéseket érzett.

— Tudja-e, az édes apja, hogy nekem gyermekeim vannak, három nagy leányom?

— Tudja és azt mondta, hogy ilyen elvaditott kölyöknek, mint én, legjobb javitó-intézet uri leányok társasága.

Muskétás tanár ur hallgatott egy kicsit, számadásokat csinált s igy szólt a fiuhoz:

— Nagyon jó barátom volt az édes apja, elfogadom tehát egy esztendőre saját fiamnak a fiát. De a leányaimat nem muszáj észrevennie — érti? — legalább öt-hat esztendeig.

A fiu, az elegáns, széparcu fiu, életvágyó, nagy szemével bátran nézett vissza, bele Muskétás tanár ur arcába. S Muskétás tanár ur mintha ifjuságának sohase hallott dalát hallgatta volna a fiu száján:

— Nem, nem, de ha mégis észrevenném, hiába volna érettségi vizsga, az apám, a tanár ur a régi szerelmem. És külömben is én azért jöttem, hogy a tanár ur javitsa, igazitsa ki az életemet.

S a valamikor még félelmes kegyetlenségü Muskétás tanár ur szeliden vitte haza a fiut. S ugy érezte. hogy a Balatonnál is van szelidebb, szentebb tó: az élet. Az élet ime az ő kezébe rendelte az egykori elérhetetlen ideál s a gazdag diák-társ fiát. Ha ő akarná, a fiut beleszerelmesithetné valamelyik leányába, de nem fogja tenni. Őrizni fogja ezt a fiut, életkedvét, boldogság-utját nem szórja be akadálycsomókkal. Milyen boldog ez a fiu — mormogta s világosan látta, hogy a boldogság éppen olyan szándéktalan, mint a boldogtalanság.

A HÁROM MUSKÉTÁS-LEÁNY

Az Aváry-fiu, az államtitkár ur fia, bekvártélyozta magát Muskétás tanár urhoz, hol is a három Muskétás-leányt kiturta két szobájából. Eddig a Muskétás tanár ur három hajadonának két szobája volt, akárcsak a főispán leányainak avagy a Berger-nővéreknek, akiknek az apjuk szeszt gyártott. De Aváry Pistának, az előkelő, volt osztálytárs fiának szép szobát kellett adni, hogy uriasan készülhessen az érettségi vizsgára. De nemcsak az érettségi vizsgára, hanem az életre is, mely sokat igért neki, egy nagy ur elegáns, szép, vidám és türhetően okos fiának.

Muskétás tanár ur, a megjámborodott Muskétás gyönyörködött a fiuban, de olykor-olykor aggodalmasan nézte a leányait. Magda, a legidősebbik, a huszonötéves Magda volt a leggyerekebb arcu, nagy, karcsu, szőke lyány. Az asztalos-familia szőkesége és szendesége ő benne ütközött ki leglyányosabban, legszebben. A huszonegyéves Muskétás Judit az egész kis város aranyifjusága szerint hustalan, csunya és tulokos volt. A tizennyolcéves Zsókát már imádta volna mindenki, akinek csak joga van szerelmesen imádni egy tizennyolcesztendős lyányt.

Muskétás Zsóka szinte arra termett, hogy kiröpüljön innen, ahol a papa egy savanyu asztalos-sarj s a mama egy kishivatalnokleány, akinek nem is illik boldogtalannak lennie, ha százszor is az. Zsókáról, Zsóka arcáról, mindig ijedten kapta el a tekintetét Muskétás tanár ur: nagyon uri, nagyon furcsa volt ez a leány — az ő leányának. Nem akart soha vetélkedni okosságban Judittal s szendeségben Magdával: ő Muskétás Zsóka volt. Minden érdekelte, hevesen tudott vágyakozni, zsarnokoskodott és Muskétás tanár ur familiájában egyetlen leány volt, aki bátran megmondta, hogy az életet másképpen akarná.

*

A Muskétás-leányokat évenként egyszer elvitték a dalárda hangversenyére, ugyancsak évenként egyszer a diákbálra. Két szinielőadás, egy mükedvelő-hangverseny s egy vacsorás kaszinóeste tánccal, ez volt minden. A szende Magda a csunya és okos Judit, sőt Zsóka is, kénytelenek voltak különcösen, komédiásan öltözködni, mert jó, divatos ruhákra nem tellett. Otthon nem igen fogadhatták a becézett birósági jegyzőket, pénzügyi ifjakat, segédtanárokat s vármegyei gavallérokat. Először is, mert Muskétás tanár ur, a papa, a családján boszulta meg szörnyü szigorusággal, amit ő ellene vétett az élet. Azután volt nagyobb ok is. Muskétás tanár ur nem hitte el, hogy lyányai számára is akadjon egy bolond valaki.

Az Áváry-gyerek mesés változást, különös nyugtalanságokat hozott a házhoz, mely egyébként is megzavarodott, mióta Muskétás tanár ur hazajött. Mióta Muskétás tanár ur a Balatont látta s megenyhült a maga haragos lelkében, nem igen volt rendben semmi a háznál. A lyányoknak uj ruhát igért, több bált és jövő nyárra egy tátrai fürdőt. A Balatont nem akarta övéinek is odaadni, ugy gondolta, hogy a Balaton egészen az övé. Hiszen a Balaton adta vissza az ő eltagadott s már-már meghalt mosolygását. S Muskétásnak még mindig, lelke mélyén, komoly, nagy szemrehányásai voltak a multja, a penészes feleség, az adósságos élet s a három eladó leány ellen.

Az Áváry-fiu Muskétásban mint szelid, nyáreleji Holdat bukkantotta föl az Iharossy Bianka arcát. Iharossy Bianka, az Áváry Pista édesanyja volt az a valaki a Muskétás életében, akire ráfogunk mindent, Iharossy Biankáékra szoktuk ráfogni azt az életszerencsét, mely semmiképpen se jött volna el hozzánk. S Iharossy Bianka Muskétás tanár urnak, az egy segédü asztalosmester fiának, mást is jelentett. Iharossy Bianka volt az uri megközelithetetlenség fehér, szép, női szimbóluma. Ő volt a lyány, a finom, az előkelő asszony, akiért hiába küzdi föl az ember magát asztalos-mühelyből tanári szobába.

Mikor első éjszakán jött haza — láthatóan lumpolásból — Áváry Pista, nem szólott se az iskolában, sem otthon az ebédnél Muskétás tanár ur. Este, elalvás előtt elmélkedett, megmegtépte idegesen őszes, franciás nyirásu szakállát.

— Igaza van a fiunak, a Bianka fia ez. Iharossy-vér, Aváry-vér, uri vér. Ha nem volna olyan hitvány, gyalázatos az élet, ez a fiu az én fiam volna, igy is az én fiam, igen, egy kicsit az én fiam...

*

A Muskétás-leányok pedig harcba indultak az Aváry-gyerekért, aki fiatalabb volt valamennyiüknél. Hiszen ebben a fiuban ők már látták a leendő uribb valakit, a különbet, a többet a kisváros csökönyös, ostoba gavallérainál. És most egy szobába szorult a három leány és elalvás előtt heves, gyönyörü tusák voltak.

— Nekem van első jussom hozzá — mondta Magda — mert a papa még a Pista anyjára gondolt, amikor én születtem.

— Ostobák vagytok — sziszegte Judit — s ő okos fiu, aki csak okos leányt szerethet.

Zsóka egy őszi estén a szilvás-kertben csókot adott Aváry Pistának s ekkor nyugodt lett, mint akinek rendben van a dolga.

A család fölött egy szerelem emléke kerengett: volt egyszer egy Iharossy-lyány, akibe titkosan szerelmes volt Muskétás asztalos diák-fia.

HÁROM SZEGÉNY KIS FIU

(Viktor, azaz Viki nyolc esztendős, iskolába járó, komoly, derék emberke, aki méltatlanul sok szomoruságot kapott ettől a nem gyöngéd, sőt otromba élettől. Nagy baj az is, hogy Viki szinte müvészi médiuma a fájdalomnak, a fájásnak, mert olyan a lelke, mint a csipke, melyet könyes, siró leányszemekkel terveztek. Különben Viktor, azaz Viki egy kicsit apahelyettes is, gyámja a két öccsének s ez — sajnos — bántóan, különösen megtetszett a Viktor öreges modorán. A két öccs: az ősi, magyar és harcias nevü Tuhutum hat éves lesz, jövőre őt iskolába adják és Zsoli, aki Zsolt lesz, ha emberebb kort ér. Valószinü, hogy Zsoliból, aki négy esztendős mult, lesz Zsolt, Zsolt lesz — mert a kölyök csontos, piros arcu, pompás, verekedő természetü, erős. Ellenben szegény, félelmes nevü Tuhutum nagyon gyáva, félénk, nyavalyás gyermek s ennélfogva Viktor alkalmak adtán az ő pártját fogja szivesebben. Mert Viktor, azaz Viki gyámkodó érzései megfontoltak, bölcsek, mint ahogy illik egy koldus kis majoreszkóhoz, kinek a papája nem él a mamájával. Ennek nagy története van, amit hosszu volna itt elbeszélni, elég az hozzá, hogy csunya hercehurcák után a törvény mind a három fiut a mamának adta oda. A mama azonban megjárta, mert ő kiváltképpen s még a válópör alatt azért harcolt olyan elszántan a fiaiért, mert tuszoknak akarta őket. Azt remélte, hogyha megkapja a három fiut s ha okosabb és jobb ut nem nyilik, majd ő diktálja az urának a békeföltételeket. Másképpen estek a dolgok, a mama tervei nem sikerültek s még az se sikerült végül, hogy a papa mindent elfelejtsen a három fiuért. Azóta a mama az egyetemre jár, orvosnő akar lenni, a fiuk mellett egy német kisasszony van s a háznál Trézsi, egy falusi asszony, aki szakácsnő és minden. A német kisasszony fölhasználta az ebéd utáni szabadságot, kiszökött valahová egy órára, Trézsi asszony a konyhában dolgozik és szomoru nótákat dalol. Ő is elvált asszony, de neki egyetlen gyereke sincs s ő tartásdijat se kap havonkint s az egyetemre se járhat. Szóval a három fiu együtt s egyedül, azaz hármasan és fölügyelet nélkül van, tehát furcsákat beszél, miként az következik:)

*

Tuhutum: Ha a papa azt irja, hogy karácsonykor el fog jönni, akkor el fog jönni s akkor hoz mindent nekünk.

Viktor: Nekünk nem kell semmi (egy kicsit hallgat), nekünk az kellene, hogy a mamával együtt visszamenjünk a papához.

(A konyhából behallik a Trézsi asszony szomoru bugása, egyébként szép, hamar alkonyodó novemberi délután van.)

Zsoli: Eredjetek, én nem megyek, nekem a mama jobban tetszik, mint a papa, mert a mama este mindig velünk van. Te, Tuhutum, hát a papa nem Budapesten lakik és micsoda a papa?

Tuhutum: A papa (egy kicsit köhög) talán nagyon jó ember, a papa küldi a pénzt, amit a mama elkölt, én tudom.

Zsoli: A mama (egy kicsit kacag) mondta nekem a multkor, hogy a papa egy egészen rossz ember, rossz ember, igen.

Viktor: A papát, (szeretne sirni egy kicsit) a papát ne bántsátok, mert ő szerencsétlen ember, nekem mondta.

Tuhutum: Ha a papa szerencsétlen, bizonyosan a mama az oka, ugy-e Viki, mert a mama elhagyta a papát?

Viktor: (most már előszed egy könyvet, arca elé veszi, nem ad választ, de nagyon csöndesen sir, mintha felleg szakadna.)

Zsoli: Mit sirsz, mindjárt jöhet ez a német disznó és elmondja a mamának és baj lesz. És nem is érdemes sirni, mert a papa rossz ember s a mamának nincs szüksége a papára.

Viktor: A papa egy szegény doktor Erdélyben s a papa majdnem minden pénzét nekünk küldi, hallgass.

*

Este hat órakor hazajön a mama s kiséri egy kedves ur, akit a mama Miklósnak nevez; nagyon kedves ur.

Hét órakor a német kisasszony parancsot kap, hogy fektesse le a gyerekeket. A német kisasszony álmos, ő alig lát valamit, de Viktor, azaz Viki és Tuhutum a félig behajtott ajtón át belátnak a szalonba. A szalonban teát isznak ez az uj Miklós ur és a mama és furcsákat mondhatnak egymásnak, mint némely bejutó s gyerekfület is furcsán sujtó szóból kivehető. Tuhutum és Zsoli egy ágyban hálnak, ők már le is feküdtek, de Viktor még nem akar vetkőzni. A német kisasszony leült egy kényelmes székre, várt, várt és végül is elszunnyadt. Tuhutumnak egy kis láza van, nem tud aludni s nem tud aludni emiatt Zsoli se, aki egyébként nem szeret hamar elaludni.

Zsoli beszélgetni akar, tehát a délutáni érdekes témához kap s csöndesen mondja Tuhutumnak:

— Legjobb volna, ha kapnánk egy uj apát, mert egy apára szükség van, ilyent, mint ez a Miklós ur.

Tuhutum válaszolni akarna fájdalmas arccal, tiltakozóan, de göthös testét megrázza egy nagy köhögés. Viktor, azaz Viki e pillanatban észrevette, hogy ott bent a szalonban a mamát megcsókolta egyszer, kétszer, sokszor ez a jövevény Miklós ur. Zsoli nem kapott választ, nem volt még álmos, tehát csacskán tovább akart beszélni:

— Minden fiunak ott lakik az apja, ahol az anyja lakik: a papa rossz ember.

Tuhutum még mindig köhögött, de már ott volt ágyuk mellett, mint egy bosszura küldött arkangyal, Viki. Kétszer vagy háromszor ráütött a Zsoli szájára, aki jajgatni kezdett s azután megtörölte a köhögő, forrótestü Tuhutum arcát s megcsókolta a száját, mint ahogy a jó édesanyák szokták.

TECI ÉS JUCI

Én nem voltam még se Buenos-Ayresban, se Szentpéterváron és mégis találkoznom kellett éjfél után két kicsi magyar grófkisasszonnyal. Itt, Párisban, ahol megint bujdosom, tegnap történt e találkozás s avval próbálom vigasztalni és viditani magamat, hogy a két nőcske hazudott. Jaques de Rimeville, egyik nagyon kedves, kalandos multu, francia barátom, tengerész, azt mondaná, ha ezt hallaná: no ugy-e? Ő tudniillik élt már Buenos-Ayresban, Szentpétervárott és még más, sőt különösebb, exotikusabb városokban is élt. S ő, Jaques, azt meséli, hogy messze a világban, a nagy városokban, az éjfél után dőzsölő és táncoló dámák között nagyon sok magyar grófnőt talált. Én haragudtam, kacagtam s tiltakoztam, de ma nem tudom, mit tegyek: ma önmagammal kellene veszekednem. Álmodtam-e avagy csakugyan láttam a két magyar komteszt tegnap Párisban, egy olyan mulatóhelyen, ahol éjfél után kezdődik a tánc?

Furcsa eset ez, mely kezdődik egy Párisban okvetlenül feltünő, magyaros pipával s egy szinte boldog, buta arcu, élemedett urral, aki a pipából pöfékelt. Ez az ur valahogyan megszagolhatta a magyarságomat, mert előbb csak átintegetett hozzám az álmos nézéseivel s azután ő maga is átült az asztalomhoz:

— Bocsánatot kérek, uram, én gróf Bagody Gaszton vagyok s ma éjjel táncolnak itt először a leányaim. Látom, hogy ön magyar ember, tehát őszinte leszek: én vagyok az a Bagody Gaszton, akiről sokat olvashatott.

Hát csakugyan sokat olvashattam Bagody Gaszton grófról, aki ott vétette el a dolgot, hogy valami postás-kisasszonyt vett feleségül. Emiatt csak hétszer mentette meg familiája a börtöntől s amikor nyolcadik esetben valami automobil-csalásokra aljasodott, szöknie kellett a grófnak. Jobban választott feleség mellett legalább is tizenhatszor menekült volna meg, ha akármit is vétkezett. Igy csupán annyi kegyelmet kapott, hogy nem háborgatták s nyugodtan ideszökhetett s élhet itt Párisban. Pálinkákat ivott, pipázott, mert a pipa mégis csak olcsóbb a szivarnál s a cigarettánál, Bagody gróf. S ha igazán az ő leányai voltak, a két komtesz táncolt fogadott táncosokkal s vendégekkel egyformán.

— Mondja csak, gróf ur, mióta élnek itt már Párisban és az éjszakában? — kérdeztem majdnem részvéttel.

— Már hét év óta, a kisebbik leányom akkor kezdett irni-olvasni tanulni, a nagyobbikat már majdnem bemutatták az udvarnak. S az anyjuk, az anyjuk akkor még nem volt őszhaju és haragos, különben ő is ott szokott lenni, ahol a gyerekek táncolnak, de most beteg.

Igy, és tiz percre odajönnek az asztalhoz a komteszek is, holott senki se hivta őket, mig egy másik asztalnál hét-nyolc német diák üzengetett nekik.

— Ez itt a Teci, különben Tekla, ez a kicsi pedig, aki már parisienne, Juci-Julia, aki tiz nap előtt mult tizenhárom éves — mutatta be őket a gróf.

Teci halvány volt, fáradt, nagyon szép és bánatos, legalább egy tucat évvel idősebb, mint Juci. S mégis Juci látszott erősebbnek, sőt idősebbnek, vigabb, táncosabb kedvü is volt s nagyon rosszul beszélt magyarul.

— Ez már, a Juci — magyarázta a gróf — egészen ügyes, okos leány s ma már gazdag férjet kaphatna, ha nem volna kölyök, de kölyök még. Volt egy képünk, az anyjuknak egy ősanyjáról, aki francia volt s nagyon hasonlitott a Jucihoz, aki, hehe, szintén francia lett már. Különben pedig, ha van egy jó szivarja, elfogadom, mert szivok én szivart is, ha muszáj — szólt még a gróf s a kihült pipát eltette szépen a télikabátja zsebébe.

Ezután már nem is iparkodott tovább foglalkozni velem Bagody Gaszton gróf, hanem mindent rábizott a leányokra, akik tánc közben, ha tehették, az én asztalomhoz jöttek.

Tecin nagyon meglátszott, hogy majdnem bemutatták az udvarnak, de az is meglátszott, hogy igazi magyar gróf-kisasszony.

— Látja — mondta Teci — mi itt, Párisban az apánk s az önmagunk mártirjai vagyunk, mert az anyánk nem számit. Mikor idejöttünk, az apánk azt mondta: varrni tanulhatnátok, kalapot csinálni, vagy efélét, de mindez nehéz mesterség. Táncolni fogtok, mert én tapasztaltam, hogy nincs biztosabb férjfogó mesterség szegény, idegen leányok számára itt Párisban, mint a tánc. Mi nem tudunk jól táncolni, se a Juci, sem én, de már a mama is azt vallja és tanácsolja, hogy csak táncoljunk, hát táncolunk.

Grófos országomnak minden örökölt, babonás fájdalmát együttéreztem Teklával, azaz Tecivel s szerettem volna felöklelni azokat, akik velük táncolhattak. Juci, a kicsi, nem volt ilyen fájdalom-ébresztő nőcske, ő vig volt s ő, mit se érzett a Teci érzéseiből. Csunyább volt, mint Teci, de párisisabb, szilajabb, butább és demokratább lelkü és oktalanabb és fiatalabb. És Jucit sohse akarták bemutatni az udvarnak. Juci már kicsi korában csak azt hallotta, hogy élni kell, élni bajos és azért, hogy az ember a papát és mamát eltarthassa, sok furcsa tudományt kell megtanulni. Az én barátom, Jacques de Rimeville, szerencsére nem volt velem, mert bizonyosan nagyot kacagott volna az én érzékenyedésemen.

Mindenesetre a két kis magyar komtesz nekem egész Magyarországot jutatta az eszembe s egy csomó mást is. Talán nem is gróf a pipás ur s nem komteszek a kisasszonyok, próbáltam az ügyet tisztázni. Ezalatt az olasz muzsikusok muzsikájára táncoltak a leányok, Teci méltóságos modorral s Juci ugy, amint az kölyökhöz illik.

Bagody Gaszton gróf megint szivart kért, fölébredve s megint atyai aggodalmakkal volt tele.

— Nagyon kell vigyázni ezekre a leányokra — motyogta — már csak a család, a név miatt is.

Jött az üzletvezető s jelentette Bagody grófnak, hogy a kisasszonyok mulatni mennek egy külön-szobába.

A gróf ostoba, álmos szemei rámszegeződnek, letette a szivarját is a gróf s ugy harsogta, már amennyire ő harsogni tugott:

— Uram, barátom, önnek nincs ám joga ebből valami rosszat sejteni, gondolni, a leányok maguk is tudnak magukra vigyázni, de miért lennék én itt, Bagody Gaszton gróf. Én mondom magának, barátom: hogy nyomorult dolgok ezek, de muszáj dolgok, okos dolgok. Teci egy csöppet könnyelmü, de Juci, az az én vérem, a mi vérünk, nem az anyjáé.

Gyámoltalanul szóltam, válaszoltam Bagody Gaszton grófnak s egy uj szivart is adtam neki:

— De gróf ur, egy tizenhárom éves leánynak aludni kell, nem pedig táncolni, pezsgőt inni hajnal után.

S ekkor nagy lárma támadt: Teci komtesz sikoltva jött az asztalunkhoz s kiáltotta:

— Egy pimasznak bevertem a fejét, szemteleneket mondott és meg akart csókolni, engem, engem.

Teci után, aki leült egy szögletben, Juci jött, a kölyök, méltatlankodva, haragosan:

— Ugy-e, mondtam neked, papa, hogy Tecivel sehova se lehet mennem: Teci mindenütt bajt csinál.

Bagody Gaszton gróf megcsókolta a pezsgőtől fölhevült gyereket s dühösen nézett Tecire.

— Ez az én vérem, a mi vérünk, — és ismét megcsókolta Jucit — ez a mi vérünk.

És én elmondjam-e ezt a történetet ennek a Jaques de Rimevillenek? Hiszen nem nagy dolog, ha grófok is, de csakugyan azok voltak-e Gaszton ur és leányai, a szomoru Teci és a vig Juci?

LUJZA, A JÓ FELESÉG

Lujza, a szelid Krammerné, a nagyon jó asszonynak ez az üvegházba illő, nemes, ritka plántája, egy nyári délelőttön, mintha napszurás érte volna, elájult. Sürgönylapot, néhány szavas német sürgönylapot szorongatott, gyürt ájultan is a keze: „Férje, Krammer György, haldoklik.“ Lujza csak egy félóra mulva tért magához s akkor már mellette volt orvosokkal, házbeli ismerősökkel, cselédekkel együtt a fia is, Tibor. Krammerné bámulva nézte őket, egyszerre a sürgönylapot arcára csapta s igy befödött arccal jajgatott, átkozódott már rekedten:

— Tibor, egyetlen, édes fiam, Tibor haljunk meg, haljunk meg mink is: az apád meghalt.

Abból az ártatlan szanatóriumból, ahol Krammer volt s ahonnan a sürgönyt küldték, jött azóta ujabb sürgöny is. Tibor, a nyolcesztendős, kényes, egyetlen, elkapatott fiu már tudta, miért ájult el az anyja s már elhatározta, hogy ő férfiasan fog viselkedni. Ő már az iskolában tulesett a válságon, ott találta a hir, mely befutotta már akkor az egész várost. Bömbölt egy kicsit, szaladt haza s mire hazatért, már győzedelmeskedett rajta a rosszul nevelt, nem normális, kis emberi lényecskék állati egoizmusa.

Ugy érezte Tibor, hogy most az egész város őt és az édesanyját figyeli, tehát méltóságos, fontos magatartással kell elragadni az embereket. „A papa — gondolta el Tibor — nagy ember volt, gazdag ember, népszerü, szép ember, fiatal.“ „Öt héttel ezelőtt idegeskedett, nyugtalankodott, sokat kiabált, goromba volt, végre is elutazott, hogy meggyógyuljon.“ Itt megállott Tibor okossága, de azután ismét megindult, müködött, mert Tibor alapjában öregebb és okosabb volt sok huszéves ifjunál. „A papa valami bolondság, valami kicsiség, talán valami szerelem miatt zavarodott meg s pusztitotta el magát.“ „Ilyenkor pláne kötelességünk, hogy erősek legyünk s vigasztaljuk szegény anyukát, aki gyönge teremtés.“

Igy gondolkozott Tibor s mikor a doktorok ágyba fektették ujra és ujra elaléló édesanyját, ő ült s várt egy egész kis testét elnyelő fotelben. S mikor estefelé azt hitte, hogy most már lehet beszélni, komoly, bölcs hangon szólt az anyjához:

— Tudod, anyuka, hogy erőseknek kell lennünk ilyenkor, már csak a világért is, tudod. Az bizonyos, hogy a papa meghalt, mert a szanatóriumokból igy szokták ezt tudatni. A papa jó ember volt, nagy ember volt, de a halál ellen nem lehet tenni semmit. Hazahozatjuk a papa holttestét, itt temetjük el, te nem fogsz sirni, de nem feledjük el soha a papát.

Krammerné majdnem ijedten nézett a gyerekre, egészen ő volt, Krammer, a hóditó és rossz, a generózus és hitvány Krammer. Lelkébe vágott egy uj fájdalom: mi lesz ebből a fiuból, ha már nyolcéves korában egészen az apja?

*

A szelid Lujza, aki igazán szerelmes volt az urába s meg akart halni a csapás után, szelidségében gyorsan megvidámult. Ő nem tehetett róla, ő arra született, hogy szerelmes, türelmes, jó feleség legyen. S alig győzte kihuzni a gyász köteles, ellenőrzött esztendejét, de viszont rettegett is Tibortól, aki egyszerre csak mintha az édesapja féltékeny lelkiismeretévé vált volna.

De Lujzában a feleség-hivatás volt az erősebb, Lujza bátoritotta magát, hogy csak nem fog egy kilenc éves gyerek akarata szerint élni. Tibor nemcsak a Krammeré, Tibor az övé is, ő szivesen áldozná föl magát Tiborért, ha kellene. De éppen Tiborért férj és apa kell a házhoz, aki egy kicsit fékezze a Tibor korai férfiaskodását és gőgös Krammer-termeszetét. Szóval, a szelid, jóságos Lujza a maga jóságában, szelidségében garmadával gyüjtötte az érveket, hogy ismét feleség lehessen.

Tibor abban az időben, amikor az anyja mennyasszony lett, elnémult s mintha nem is a régi Tibor lett volna. Egészen illedelmes, gyermekes gyermek lett, mintha kicserélték volna, olyan, mint egy normális kilenc éves fiu.

De az esküvő után valamivel, amikor Krammerné már nászutról visszatért Nagy Illésné volt, Tibor beszélt vele:

— Anyuka, te hamar elfelejtetted a papát, pedig ez a Nagy Illés elég utálatos ember s nem igen értelek téged. Nekünk van vagyonunk, nekem nem kell apa után más apa, te is el lehettél volna férj nélkül. Én arra nem adok semmit, hogy a fiuk az iskolában csufolnak engem s alattomban téged is. De azt jegyezd meg, hogy az én apámat nem lett volna szabad ilyen könnyen fölcserélni.

És Tibor ezután megint elnémult, megint nem beszélt és illedelmes volt. Nagy Illést papának szólitotta, az iskolában nem volt kevésbé gyermek, mint évszámaihoz illett volna. De Tibor határozottan, tudatosan, matematikával számitotta ki a bosszu idejét és Tibor várt.

*

Ez a Nagy Illés nyavalyás valaki volt s hat-hét év mulva a doktorok nagyon sürün jártak hozzá. S a vége az lett, hogy Nagy Illés nem olyan bátor halállal, mint Krammer, de meghalt. Lujza, a szelid, nagyon jó feleség, majdnem megtébolyodott a fájdalomtól. Meg akart halni, legalább igy hitte, de azt mindenesetre elhatározta, hogy bármennyire feleség-sorsra hivatott is, most már eltemeti ezt a hivatását is.

Pedig nem ment könnyen, gazdag volt,

elég fiatal, félelmesen, de joggal jóhirü, tehát a megközelitések minden veszedelme környékezte. Lujza, a szelid, jó asszony, a jó feleségek példaképe, az örök feleség, védekezett. Ő nem akar még egyszer az élettel párbajozni, ő nem akar még egyszer boldog lenni csak azért, hogy uj boldogtalanságot szerezzen.

És ekkor jött ismét Tibor, aki most már egészen, szinte kibontakozott férfiassággal, Krammer volt:

— Anyuka, te férjet fogsz választani magadnak, mert az sértés volna, hogy te egy Krammer után férjhez mégy, de egy Nagy Illést halálig gyászolsz.

És Lujza, a szelid, a nagyon jó asszony, remegve nézett a fiára, a megelevenedett első urára s remegve, de hivatása és Tibor akarata szerint férjhez ment harmadszor is.

A FARKAS-HÁT LEGENDÁJA

Hát jött egy drágabundás ur, Bécsből, vagy talán még messzebbről, karácsony és Szilveszter napja között és égtől földig már három nap óta csupa hó volt a világ és délben azt hitték, hogy éjszaka van. Fekete szakállas ur volt, sok pénze lehetett, szaladt valakitől, vagy szaladt valakihez és azt mondta, neki szánkó kell, gyors lovak, akármi pénzt nem sajnál, de nagyon siet. Akkor még nem kigyózott be a hegyek közé a vasut s hire járt, hogy a Farkas-háton egy istanadta lovas embert lovastul fölvacsoráztak a farkasok s mégis azt mondta Berg ur, aki kocsikat tartott a városban, hogy jól van. És azt mondta, hogy Kovács Máté az ő legjobb kocsisa, hanem ne adjon neki sok borravalót az ur, mert szomoru ember s három vendéglő is kinálkozik a hegyek között. Akkor délben nem volt tüz a Kovács Máté kemencéjében, az asztalon nem volt étel és Kovács Máté egy ismeretlen, valami messze helyről kerülhetett parasztlegényt talált beszélgetésben Kovács Máténéval. Lármázott, de nem ütötte meg sem az asszonyt, sem a legényt, egészen elrekedt a hangja, pálinkát hozott magának s ivott, miközben a beszögezett, befagyott ablakocskán iparkodott hasztalanul kibámulni. Ekkor jött a drágabundás ur és Berg ur, a gazda, készen volt már a szánkó, három ló befogva, Kovács Máténak csak föl kellett ülni az első ülésbe és hajrá. Estefelé már összetapadtan, fehér dunyhákkal dagadtan szakadt a hó; soha még nem volt azóta sem ilyen itélet-idő és másnap reggel törött szánkóval, tépett szerszámmal, kocsis nélkül, mint három elszabadult, megvadult ördög, nyargalt haza a három fekete ló. Kovács Máté kiesett a szánkóból a Farkas-háton, de a farkasok megszánták s nem kellett csonka testtel elföldelni, mikor három hét mulva a hó alatt megtalálták, olyan ép egész volt, mintha aludt volna csak. Ezeket Kovács Terka tudta mind, mert ő már tiz esztendős, eszes leány volt ebben az időben s nagyon sokszor mesélte el a dolgokat az öccsének, Kovács Lajosnak, ennek a kis anyámasszony-katonájának. Ez a történet elmondódott a Lajos fiunak csikorgó télen, forró kánikulában, a leány mindig egyformán, néha-néha szinte vidáman mesélte s csak azért haragudott, mert a fiu behunyta a szemét. Igy hallgatta behunyt szemmel, leányos, fehér arcán pedig ott táncolt a rémület; fázott, kezeivel csapkodott, mintha a havat verné le magáról, nyögött s a történet végén nagy-nagy sirásban megenyhült.

— Jaj, jaj, Terka mama, — s mindig megbámulta a nénjét, aki öt évvel volt idősebb nála s aki ezt a történetet ugy mondta el, mintha olvasókönyvből tanulta volna az iskolában. Ők itt maradtak ketten a városban, minden héten, vagy minden két héten látták egymást, együtt sétáltak is olykor s keserü, igaztalan szavakkal bántották a világot és az embereket. Pedig őket szeretően melengette a világ, amikor az anyjuk elszökött s elment bizonyára ahoz az idegen legényhez, akit Kovács Máté nála talált, mielőtt bevágtatott volna az átkozott fekete szakállas urral a fehér hegyek közé.

— Terka mama, meg fogom keresni az anyánkat, — mondogatta nagy, lenyomott fájdalommal s fenyegető fahangon néha a fiu a leánynak.

Kicsi, urias, leányos, gyönge, fehér arcu legényke volt, akit egy derék borbélymester vett magához, nyilván egy kis üzleti számitással és előrelátással. És most már tizenhét éves lett idestova az érzékeny Lajos, már fölszabadulásra várt a mühelyben, ahol pláne sok-sok uriasság ragadt reá. Negyedik vagy ötödik utcában lakott a leány, Terka, Terka mama, akit pedig ravaszul egy vaksi varróasszony fogadott leányául annak idején. S a leány az ő hamar érkezett, asszonyos érettségével, megbántott, szomoru, de cinikus kis lelkével anya helyett anyja lett az ő gyámoltalan öccsének. Beszélt neki az apjáról, aki fölült a szánkó első ülésére a fekete szakállas urral s belenyargalt a farkasos, fagyos halálba az asszony miatt, az ő édesanyjuk miatt. De az mindig megremegtette Terkát, ha az öccse azzal fenyegette, hogy megkeresi az édesanyjukat, aki elszökött volt a maga legényével. Mit akar az édesanyánktól, — töprengett haragosan Terka, — az édesanyánktól, aki talán meg is halt már és ha él, akkor igaza van? Csak nem maradhatott volna velünk a hideg, kenyértelen vacokban, mikor nekünk is sokkal jobban és jobbat tett, mikor elment? Ám Terka kissé elfogult is volt ez időben, mert járt utána valaki, ha a műhelyből jött, vagy ment. Hiszen jártak már utána öt-hat év óta magukat kellegető ifju vagy öreg urfiak, de most olyan valaki járt utána, aki egy kicsit megtébolyitotta Terkát. És a Lajos fiu az utolsó hónapokban csak érezte, mert nem volt értelmes, komoly, logikás fiu, hogy őt veszedelem fenyegeti. Ő nem igen emlékezhetett az anyjára, de nem is kellett nagyon emlékeznie, mert a nénikéje jó kis anya volt, frissebb, pajtásibb, melegebb egy igazi anyánál. És a kis borbély-fiu sokat sirt egy naptól fogva, mikor neki már majdnem Terka mamája se volt, nem volt anyja senki. Pedig még csak érezte, hogy Terkát, Terka mamát elveszíti, csak érezte, hogy olyas veszedelem jön, mint a fekete szakállas ur, az a hideg délután, a hózivatar, a Farkas-hát, a halál, az elárvulás.

— Hát el kell menni, — vélte a Lajos fiu, amikor az inasságból fölszabadult, — el kell menni, meg fogom keresni az anyámat, mert én nem tudok anya nélkül élni. Ez a Terka mama talán holnap, vagy holnapután cserbehagy, elhagy engem valamiért, nem tudom, miért, de az igazi anyám visszafogad.

Nagyon nyugtalan és figyelmetlen volt Terka, de azért megkérdezte az öcscsét, holott láthatólag tul volt már az önzetlenül szerető éveken. Most már Terka mama nem is mesélt a szörnyü, havas, szánkós napról, szórakozott volt, fehér, sápadt és valami titkot rejtegető.

— Terka mama, meg fogom keresni az anyánkat, — mondogatta most már még nagyobb fenyegetéssel és a nénje nyugtalanságától még nyugtalanabbul a Lajos fiu.

— Ne menj, fiacskám, keress pénzt szép ruhára s eredj a leányok közé, mert ez a legfontosabb, Lajos, a leányok, a nők.

S azután a Lajos fiu egyedül maradt, egyedül gondolhatta végig, mit tegyen, mit csináljon, mert szegény, különös fiu volt ő, gyönge értelmü, de nagyon-nagyon szerető. És neki nő kellett, anya, mert még éretlen, gyönge s gyáva volt; az anya kellett, nagyon kellett, mielőtt még más jöhetne. Vagy olyan ember volt, — óh, szegény kis borbélyinas, — aki talán később is, ha nőre talál, az édesanyját keresi szeretőben és feleségben.

Három vármegyén gyalogolt keresztül szökve, nagyon megzavarodottan a Lajos fiu, hogy anyát és asszonyt keressen, Terka mama helyett az igazit.

Nagyon nyomorult, messze faluban nagynehezen eligazitották a kis kóbor borbélylegényt, aki talált egy nagyon levert, piszkos, szegény asszonyt. Ezt az asszonyt naponként megverte az ura, de ő azért nyugodtan vénült, rongyosodott, piszkolódott s kétségbeesve meresztette a szemét a megkerült fiura. De gondolt valamit s anyáskodva kérdezősködött, mennyi pénzt keres hetenként s küldhetne-e valamit, mert az ő nyomorult ura, akit elhagyni nem akar, még téli bujkára se ad elég pénzt. A jövő, barnuló alkonyaton megszökött az anyjától, akit nem tudott megtalálni s elindult vissza Terka mamához a leányos, szegény kis Lajos fiu. Ugy-ugy érezte, mint soha senki, hogy anya kell, asszony kell, gyámolitó kell, mert máskülönben jön a tél és a halál, jön a szakállas ember.

Mikor visszaérkezett szökve, szomoruan, félig halottan a Lajos fiu, szomjasan, szerelmesen kereste a nénjét, a Terka mamát. Terka már akkor elment valakivel, Terka nem akart mártir lenni és a Lajos fiu nekiindult a Farkas-hátnak, ahol az asszony-elhagyta férfiak elpusztulnak, mint a kutyák.

A PANTHEON-ASSZONY VONATJA

Nagyon együgyü, vidéki, irodalmi muri láttatta meg az először az asszonyt Sármással s nem lett volna nagy dolog ezt a találkozást elfeledni. Abban a városban azuttal előkelő titulus bibendit akartak és találtak. Sármást lehivták, hogy felolvasson s jól megfizettek érte. Az asszony az első sorban ült, Sármás észre is vette, pláne az alispán, egy iró-nagyapa emlékétől megbomlott, vén gyermek, figyelmeztette rá:

— Barátom ilyen asszonyt nem találsz talán egész Magyarországon sem, ez a világ legnagyobb iróit ismeri. Személyesen, a teringettét, mert sokat utazik s akire ugy néz, mint most rád, az ember a talpán, valaki.

És keserü, irigy sóhajjal nézte, hol Sármást, hol az asszonyt a vén gyermek, aki Jósika regényeit dolgozgatta át szabadon. Sármás a felolvasás után, az ünnepi vacsora előtt, titokban igy szólt a gimnáziumi önképzőkörök alispáni képviselőjéhez:

— Én evvel az asszonnyal nem akarok megismerkedni, én ezt a fajtát utálom s ha muszáj volna bemutatkoznom neki, előbb megszököm innen.

Hiába volt az iró-alispán ur minden sopánkodása, fogása, igy történt, de csak az aszszony segitségével. Az asszony, aki könnyesre bámulta a szemét Sármáson, a felolvasás után az urával együtt eltünt. Reggel Sármás sok virágot kapott, ami különösen azért boszantotta, mert arra az asszonyra volt gyanuja. Az az asszony pedig gondoskodott, hogy Sármás még sokszor boszankodjék és nyugtalankodjék miatta.

Látta egyszer Velencében, egyszer a Tátrában, párszor Budapesten az asszonyt Sármás. Előkelő, diszkrét maradt az asszony, semmiképpen se viselkedett ugy, mint azok a nők, akiknek passziójuk, hogy hires emberekbe belekössenek. De valami szédítő csökönyösséget jelentett mégis ez a hol itt, hol ott találkozás s az asszony egész viselkedése.

Sármást ez a sejthető csökönyösség komoly dühbe hozta, bár nem merte volna magának bevallani, miért. Sármásról azt tartották, hogy meglehetősen szereti a nőket s tud a számukra elég időt is juttatni. Ő magával is elhitette ezt olykor s komikusan tetszelgett az asszony-igéző és az asszony-igázó nagy szerepben. Ősi ellenség — mondogotta, mintha valamelyik regényhősével mondatná — pusztitani kell, nem szabad kimélni.

Általában azonban Sármás is sokkal többször volt zsákmány, mint zsákmányoló. Rest is volt, hiu és asszonyos természetü, de a munka is lekötötte. Jobb szemü barátai tudták róla, hogy könnyebben meghódithatósok könnyü asszonynál. Egyszer egy fátyolos novellában asszonyolvasóit avval széditette, hogy Ostendében egy királyi hercegnőt szöktetett el egész Párisig. Ugyanakkor volt ez, mikor halálosan kellett rettegnie egy kis furcsa boltosleánytól. A leány véletlenül éppen Sármásba botlott egy jókedvü délutánján és Sármás alig tudott később tuladni rajta.

Azóta pláne szerette, ha látják az ő unott, minden szerelmi jóval jóllakottságot mutató tartózkodását. Ez időben eféle belső kicserélődés kinos élvezeteit is élvezte Sármás, mely iróféle embereknél egy-egy uj, öregedő lelendülés. Sokat vádolta magát, mult eseteit, életét, mert fogyott a szándéka és az ereje és hosszabban telt már az idő.

Ugy találta, hogy az ő életéből hiányzott az igazi gyöngédség, a finom én-ápolás, az elegendő önmagába zárkózás. Nagyon sok álalakot csinált a maga valódi lényéből, darabos, de jó anyagu alakjából. Egy kicsit kaszinóember is akart lenni, ami fölcseperedett magyar irót ma is mindig erősen lelkesit. Kifelé viszont a mesterség, a kenyér érdekében lármáznia is kellett, amit becsületesebb talentummal is drágán fizet meg az ember a végén. Szóval ur is akart lenni demagóg is, cigány is s legkevesebbszer volt ember és müvész, ami mégis csak a legillendőbb lett volna.

Az asszony pedig, akinek közbe neve is lett: Pantheon-asszony, kilépett a hallgató csökönyösségből. Egyszer, hogy, hogy nem, Sármás csak azt vette észre, hogy muszáj előtte meghajolni, ott volt, előtte. Az asszony nagyszerüen kikutatta, hol lehet legkönnyebben megtalálnia Sármást. Meghóditotta azt a családot, ahova Sármás leggyakrabban szeretett félórai pihenésekre ellátogatni. Ezt a pihentető familiát Sármás azután bosszuból elrugta magától, de nem rughatta el az asszony ismeretségét.

Leveleket kezdett irni az asszony Sármásnak és Sármás dühöngött. de a levelek mégis csak érdekelték. Azok a dolgok is érdekelték, amiket most már akaratlanul is muszáj volt megtudnia az asszonyról. Az asszony gazdag, különös, nincs még harminc éves, sokat olvas, sokat utazik. Az ura nem fiatal, volt katonatiszt, falusi gazda, kamarás, kedves, vidám ur. Szereti a felesége kedvéért a hires embereket, kiváltképpen az irókat, akiktől ő persze egy sort sem olvas. Őszi vadászataikon mindig van egy-egy uj fogás: francia, német vagy angol hiresség. Az már titokban nagyon imponált Sármásnak, hogy Pantheon-asszonynak aligha volt még magyar irókegyeltje.

Az asszony pedig — erről is pontos értesüléseket kapott Sármás —, alapjában kifogástalan asszony volt. Dehogy is lehetett ugy közeledni hozzá, mint például a gyönge vagy ostoba asszonyokhoz. Neki, ennek az asszonynak, egyetlen, tudatosan ápolt szenvedélye volt: az iró, neves élők. És mivel ezeket egy valamirevaló asszony éppen az asszonyságával foghatja meg legkönnyebben, ő a maga elég kivánatos asszonyságát kellő alkalmakkor lelkifurdalás nélkül serpenyőbe dobta.

Pantheon-asszony, — Sármás nevezte igy el, — Pantheon-asszony ez az asszony, ismételte sokszor magában. Egyre többször, mert egyre sürüebben kellett az asszonyra gondolnia és szerette volna, ha megszabadult volna már tőle. Mégis csak utálatos asszony, akinek az az ambiciója. hogy a szivébe raktározza megfeledkezett óráikban azokat, akik esetleg haláluk után egy márvány-Pantheonban is összekerülhetnének. Mégis csak utálatos volna — gondolta tovább a dolgot — ha nem volna bennem ezuttal elég büszkeség. Éppen eleget vétkeztem önmagam, a magam értéke, a magam talentuma ellen... Most azt jelentené ez a gyöngeség, hogy végleg nem hiszek már magamban s Pantheon-asszony által kivánnám megmutatni, hogy jogot tartok valamiféle Pantheonhoz.

Sármás levelet kapott az asszonytól s ugyanegy időben meleg, hivó levelet az asszony urától. Sármás haragudott, küzködött, szenvedett, de kimentette magát, nem ment el. Egy hét mulva Sármáshoz beállitott az asszony, feltünően igény nélkül ruhában, tekintetben, szóban. Pedig csupa számitás volt a ruhája szine, a bátortalan arcpirja, a szerelmes hallgatagsága.

— Tudtam, hogy nem fog eljönni hozzánk,

azt is tudtam, hogy erre én fogok eljönni magához. Pedig az uramat is megbántotta, ki nagyon tiszteli magát. Az uram eddig vaktában szerette, elfogadta azokat, akiket én szerettem. Most maga miatt nem akarja meghivni Dancsayt, akinek most uj könyve jelent meg. Maga is szereti Dancsayt, ugy-e hogy nincs nála érdekesebb ember az ujak között.

— Bestia, — szerette volna orditani Sármás s megfogni az asszony finom, szép, fehér nyakát. De már elállt a lélegzete s már ugy érezte, hogy a fiatal Dancsay erőszakos lába az ő lábára tapos. Egy lépés talán s Dancsay már tullépett, az ő feje fölé. Hiszen ennek az aszonynak, be kell vallani, gondolta, csodálatos ösztöne van. És még eddig igazán Pantheon-asszony volt, aki nagyszerüen megválogatta, kivel áll szóba. Már nagyon meghódolt, kedveskedő volt s talán még több is lett volna, ha nem fél a nevetségességtől. De az asszony nem is ugy állott most előtte s ő bizonyosan megjárja, hacsak a kezét megcsókolná. És Pantheon-asszony nem is maradt hosszu beszélgetésre s bánatosan, finoman mosolyogva távozott. Sármás, mintha valami megbabonázta volna, ugy érezte, mintha egy nagy, szent kérdés kapott volna e percben az asszony távozó mozdulataival keserü, eltemető választ.

Másnap levelet várt az asszonytól, harmadnap, egy hétig, hiába. Dolgozni nem tudott, mindent, amit eddig csinált, haszontalannak, semminek látott. Az emberek arcán is mintha ezt olvasta volna: alapjában sohse voltál senki és nem vagy senki. Már ő irt volna az asszonynak, már könyörgött volna alázatosan. Ezt se lehetett tenni: hátha már ott van Dancsay az asszony oldalán s már mindennek vége.

Két hét mulva egy rövid levél jön, Pantheon-asszony ismert irása: „Átutazom szombaton Budapesten, külföldre megyek, véletlenül beülhet — vonatomba.“ Sikoltva, mint egy hisztériás asszony, szeretett volna örülni ennek az örömnek Sármás. És szombaton ugy röpült el Pantheon-asszony vonatával, mintha az a megváltásba és örökkévalóságba vinné.

A CSÁRDA ELÉGIÁJA

Ime a csárda elégiája, melyet tudós Péter bátyám szivességéből irok le ide:

*

Péter bátyám, földim és atyámfia, azt magyarázta egyszer nekem sokáig, hogy a régi Partium: legváltozatlanabb szöglete a világnak. Kinában is meg- megujul az ember, a lélek, a világ, de például a Szilágyság némely falvában az emberek ma is ugy élnek, mint hatszáz esztendő előtt. Hiába jött a jobbágyfölszabaditás, a vonat, a szó-röpitő drót, Amerika, a szocialista agitátor, ezek a falvak nem is csodálkoznának, ha hirtelen hatszáz év előtt élnének ujra.

— Csak a csárda haldoklik, a csárda elmulik, az utszéli csárda — sóhajtotta Péter bácsi, aki pedig nem volt ostoba imádója az elmult időknek. — A csárdát sajnálom — sóhajtotta Péter bátyám — a Szilágyság csárdáit különösképpen sajnálom — erősitette. — Tudod, a Szilágyságban hagyomány szerint nemes urak voltak a csárdások, persze csak hét szilvások, de nemes urak mégis, akik azután erre a mesterségre adták magukat, azok okvetlenül különös, nem mindennapi emberek voltak, valakik.

És némán tünődött el, emlékezett, borongott percekig Péter bátyám s én próbáltam lelkének hangtalan röpködésében vele lenni. Csakugyan, a haldokló csárdán kivül micsoda kiáltja oda Vérvölgy vagy Bikácz faluk népének, hogy Wright vagy Zeppelin röpül? Azaz, a csárda se kiáltja ezt, a pusztuló csárda, mely romladozva nem érti, hogy miért kell éppen neki eltünnie? E földön, ahol mindennek szabad kicsi változással fönmaradnia, még jobbágynak is, ha a neve cseléd vagy zsellér.

— A Bach-korszakban még voltak olyan csárdák, amelyek mellett földalatti istállók voltak a lopott lovak számára. És az erdőket sem irtották ki a csárdák körül és az se volt rossz dolog, hogy az élet nem volt olyan drága, mint ma. Nem szeretem ezt a ti nagy ujféle árszabásotokat az életről: jó, jó az élet, de nem olyan megfizethetetlen kincs, mint ti állitjátok.

*

— Különben — beszélte Péter bácsi, az én tudós Péter bátyám — én azért sajnálom a csárdát, mert meghagyta az életemet. Diák voltam s Enyedre akartak vinni a kollégiumba, szekérrel persze s az apám is jött velem. Az első éjszakát még otthon, a Szilágyságban kellett tölteni s mi elhatároztuk, hogy meghálunk a „Fekete Nap“-nál. A Fekete Nap gazdája régi ismerőse volt az apámnak, nemzetes ur, birtokos ember, Kürtessy Ábris. Augusztus második felében láttunk erősen, amikor az ősz megmutatja magát ezeken az erdős tájakon. Hiszen tudod, hogy sehol olyan korai, hosszu és szép ősz nincs, mint a Királyhágó védett, lapos vagy dombos környékén. Aféle leányos természetü kölyök voltam, akinél könnyen ment a pityergés, az oknélküli bánat, ha ilyen szép ősz fogta körül. Pedig nem voltam anyás, nem féltem a kollégiumtól, a latintól, görögtől, filozófiától, sőt Enyeden már beleszerelmesedtem egy professzoromnak a leányába. Szóval, legény voltam, de bolondosan ellágyuló, igy őszszel különösen, mikor döcögött a szekér velem Enyed felé.

— Nekem és a fiamnak vacsorát és szobát. a kocsisomnak vacsorát, a lovaknak ólat kérek, Kürtessy uram — modta az apám a nagy, hangos köszöngetés után.

Az öreg Kürtessy odavolt a szivességtől, messziről-messziről valamiképen rokonunk is volt. Pompás, hatalmas, ősz szakállu ember, aki innen, az utszéli csárdából töméntelen pénzt tudott küldeni a fiának Bécsbe. A fiu Bécsben élt, urfi volt a javából, a császárt szolgálta s finom szinésznőnek tette a szépet. Az öreg Kürtessyről rossz hirek keringtek, de baja nem támadt soha s általában neve, tisztes szakálla, jó képe népszerüvé tették az öreget. Egy legenda szerint az erdélyi és rokonságos nemes embernek sohse tudott, sohse akart ártani. Igen, a borvásárló lengyelektől, hintós mágnásoktól, módos oláhoktól elvette, amit el lehetett venni.

*

És most hadd beszéljek én tovább Péter bátyám helyett, mert a történet érdekes s az érdekes történeteket szereti elrabolni az ember.

Tizenegy óráig poharaztak együtt az öreg Kürtessy Ábris, Péter bátyámnak az apja és Péter, aki akkor még csak Peti volt. Az öreg Kürtessynek nagyon jó kedve volt, megveregette a Peti vállát, a mostani Péter bácsi vállát.

— No, fiu, hát mi lesz belőlünk, ügyvéd, pap, beamter, professzor vagy micsoda? Nem elég az a kis birtok, hivatal kell, rang kell egy magyar uri embernek s ez mind semmi, ilyen kicsi állás. Nézz rám, öcsém, én végzett theológus vagyok, ügyvéd is lehetnék s inkább lettem korcsmáros, hát tanulj ebből, öcsém.

Gyönyörü éjszaka volt, Peti és az apja kimentek az udvarra, szóltak a kocsisnak, megnézték a lovakat. Aztán bementek a szobájukba, pazar, dunnás két ágy várt reájuk, egy kicsit forgolódtak, nyögtek s elaludtak. Körülbelül éjfél után egy óra lehetett, mikor megverte valaki az ablakot s kétségbeesve orditotta be:

— Tekintetes ur baj van, elvitték a lovakat!

Apa és fiu felriadtak s ugyanekkor két, fekete posztóval eltakart arcu ember lökte be az ajtót.

— Adjátok ide minden pénzeteket, vagy a kutya issza föl a véreteket — orditotta az egyik. Peti, Péter bátyám, aki nagyon ébren volt, megelőzte az apját s megnézte jól a két haramiát. S ekkor észrevett a posztó alól kicsüngő ősz szakálból annyit, amennyi elég volt. Ábris bácsi, ugyan ne tréfáljon, kár volt bennünket, utas embereket ilyen rossz tréfáért fölébreszteni.

A másik, fekete posztóval betakart arcu ember veszedelmes kézi ágyut rántott elő, de Ábris ur kiverte a kezéből. Sugott neki valamit Ábris ur s ez az ember dohogva kihuzódott a szobából. A Peti apja utána akart rohanni, de Kürtessy Ábris erős kezü ember volt s vállon ragadta.

— Csak semmi harag, kedves öcsémuram, hanem örüljön inkább, hogy ilyen bátor fia van. Te meg, öcsém, sohse tömd a fejedet, légy te katona, veszedelmes legény vagy.

A kocsis bekiáltott az ablakon, de most már sokkal vidámabb hangon:

— Tekintetes ur, visszahozták a lovakat!

Az öreg Kürtessy jó éjszakát kivánt, mintha mi sem történt volna s korán reggel önmaga is segitett fölkészülnünk s elindulnunk.

— Meg ne sértsen, öcsémuram azzal, hogy fizetni akar, nincs semmi fizetni való, uri ember volt uri ember vendége.

*

— Két vagy három év mulva, mikor utoljára mentünk az apámmal Enyedre — fejezte be a történetét Péter bátyám — már nem élt az öreg Kürtessy. Halála után megtalálták a földalatti istállót s a pince mellett leltek vagy tiz-tizenöt csontvázat. Ha jól utána néznek, bizonyosan többet is, de hát nem csináltak az egészből nagy dolgot. Ábris ur nagy vagyont hagyott a fiára, aki talán még ma is él. S én pedig, ha a Szilágyságban járok mindig bánatos leszek, ha csárdaromot látok. Milyen olcsó volt akkor az élet s milyen kevés gyávaságon mult, hogy most már régen nem por vagyok az Ábris ur kriptájában.

DOMY BÉLA DOKTORSÁGA

Orvosok járnak-kelnek, kutatnak ujból az életemben s Domy Bélára kell gondolnom, aki szintén meg akart volna engem gyógyitani. Sokszor csufoltam ki már a doktorokat, holott mindig szerettem őket, de most ők kiváltképpen kedvesek nekem. Pedig csak foglalkozni foglalkozom jóval többet, mint régebben, a Halállal, de félni már alig félek tőle. De tetszik nekem ez a póétáknál póétább hadsereg, az Egészség rajongó svájci testőrsége: a doktorság. Közöttük is sok a szegény, kényszerü, az életnek kergetett, hitetlen és éhes ember, de a mesterségük maga: emberi piszkokat lesuroló szépség. Az orvosok sokkal inkább a halhatatlanság kiméráinak lovagjai és rabjai, mint akármely filozófus vagy költő. Birkózni, megbirkózni a Halállal, persze, éppen ugy nem tudnak, mint a fetispapok, de bennük, általuk indul el a nagy lehetőség hogy majd talán jövő-valamikor, egyszer nem betegen hal meg beteg élet után az ember, de mikor egészségesen tultelt a földi kaphatóságokkal.

Szegény Domy Béla, nem lehettem ott a

temetésén csak azért, mert ő nagyon féltette az én életemet. Van-e krisztusibb tehetség, mint félteni egy másik ember életét s közben nem elég jól figyelni a sajátunkra?

*

Emlékszem: pár napos vendége voltam még csak akkor Svájc egy apróbb szanatóriumának, amikor hosszu levelet kaptam egészségügyi kisbirómtól, Domy Bélától. Ő kergetett volt ide, ő riasztott meg ujból annyira, hogy minden embertől féltem s minden hegyet Pilátus-arcu Pilátus-hegynek láttam. Egyébként pedig ma már tudom, hogy soha olyan egészséges már nem lehetek, mint akkor voltam s a betegségem egyszerüen csak az egészség imádata volt. És persze az a lavinásodó neuraszténia, mely katasztrófás lesz majdnem mindig, de bizonyos fajtáju embernek kell, mint a mindennapi kenyér.

Ez a Domy, persze, különös doktor volt, csöndes, jó, áldozni is tudó ifju doktor, akinek a vérét megzaklatni csak a titkolt nagyravágyás tudta. Erősnek, majdnem robusztusnak hittem, láttam, joga is volt az Élet minden lehető és megkapható, bár kis értékü, ajándékaihoz. És bár csöndesnek látszott a szegény, szép, alighanem zsidóvérü Domy Béla, valahogyan mégis lármásan sietett.

Mintha félt volna egy beláthatatlan, de bármikor előálló elkéséstől, holott hozzáértők, még az irigyek is, megjósolták, hogy hamarosan egyetemi professzor lesz.

Engem szánt, de szeretett is, néha-néha szinte megdöbbent életem fogyasztásán s nem értette, hogy honnan telik még. Különben pedig az a levele, melyet én két év előtt Svájcba kaptam tőle, mikor is az ő fenyegetései miatt sok érdekeset és furcsát éreztem, igy hangzik:

*

„Kedves barátom, nem tudtam neked szóval a minap mindent elmondani, emberi, baráti és orvosi kötelességből most azonban kipótolom. Mondtam volt neked, hogy nagyon erős akarat, a másé persze, szegődjék melléd, csakhogy egy-két esztendőt is kibirj. Ugy vélem, hogy hazulról, születésedből se hoztál valami tulságosan ellenálló test-masinát s e testmasina fütése pedig a legvakmerőbb és legbolondabb volt.

Élni csak ugy lehet, ha legalább is szuggeráljuk magunknak az egészséget s azt az akaratot, hogy sokáig fogunk élni. De akkor nem szabad magunkat az élet maró-vizébe dobni, mert az edzés legendája nekünk már hazug legenda. Nekünk csak vágyaink visszatartásával, csak ugy szabad élnünk, mintha élnőnk s tilos megingatnunk szenzációkkal testünket, ezt a könnyen ledülőt, ezt a kezdettől gyógyitásra szorulót. Nem értem ugyan meg, hogy egy mai civilizációju ember egyenesen azért él, sőt életét véresre sarkantyuzza, mert élethalálos verseket óhajt irni. Nagyon egészségtelennek és barbárnak tartom, hogy valaki az életét hajszolva turbálja, éli szamárul és az eredmény sok kin és sok vagy kevés, mulandó vers. De hát ez a te dolgod, illetve a te vérörökségbeli ügyed és fátumod, de egy doktornak és jóbarátnak joga van megállapitani, hogy ez is kór.

Kór, csufos finomságu nyavalya, ahogyan a nőket nézed, vagy nézegeted, mert a nő csak annyit jelenthet egy eszes férfiunál, mint az általam egyáltalában nem javasolt aszpirin s más rokon-gyógyszer. És mert nem tartom szükségesnek és lehetőnek, hogy minden férfiu utódokkal lássa el a világot, óvlak a szerelemnek kiképzelt őrülettől.

Nem tudom, hogy miért nem mondhatsz le a borról s a napi hetven cigarettádról s a sok emberrel találkozás undok mérgéről. Igy igazán hat hónapot se merek a te nagyon is hozzád már nem illő ifjassággal kockára tett életed részére jósolni.

Figyelmeztetlek, mint szavakkal már tettem, hogy élni csak ugy lehet, ha az ember a legszimplább ember-állathoz képes hasonlóskodni. Igy azután, de ne lázaskodjék, képviselő is lehet, udvari tanácsos, sőt államférfiu, sőt, ha szabad, még családapa is: élhet.

Kérlek, fogadd meg ottani doktorod tanácsait, mert egy doktor, pláne ott Svájcban, még pénzért sem tud embertelen lenni. Maradj minél tovább abban a kis szanatóriumban, mert az a sejtésem, hogy másképpen nem igen látjuk viszont egymást ebben a mégis csak sok kedvességgel megáldott életben..."

*

Még irt egyet és mást leveléhez Domy Béla ezelőtt két évvel, de néhány hónap előtt, hajh, nem ő irt nekem levelet. Az én Élet-féltő s öröm-becsülő Domy Bélámmal elbánt az Élet váratlanul, hitei s vágyai közepette. Pedig már-már célhoz ért a nagy okosságával asszonytársat keresett maga és sorsa mellé és mégis. Egy derék, közös, bölcs barátunk irta meg, hogy a mi Domynkat mintha egy Ördög táncoltatta volna az utolsó időkben. Szegény, jó Domyt mintha hirtelen kicserélték volna, fájdalmasan s minden barátja számára érthetetlenül élt. Soha a szinészeket nem kivánta s az utolsó időkben két olyan szinésznővel barátkozott, akik közül egy is elpusztithatná a legerősebb és legokosabb embert is. Pezsgőzött, ő, a sohaseivó, erős havannákat szivott, későn feküdt, altató-porokat szedett s ismerkedett nyakrafőre. Hirtelen fogta meg egy hirtelen, jótékony, halálos betegség s életét még igazolhatta azzal, hogy végső óráiban okosabb volt öt professzornál s világosan látta az elkerülhetetlen Halált.

*

Beszélik azóta, hogy nem félt, de mosolygott s bizonyosan reánk gondolt, akik a doktoroktól életet akarunk. Egy doktor, aki nagyravágyó lázában is, tehetetlenségét látó, bölcs ember marad, szépen halhat meg. De én még mindig élek s keresek egy ujabb, kedves Domy Bélát, aki szigoruan megró, dögléssel fenyeget, tanácsokat ad az egészségre s valami jó, kicsi, idegen szanatóriumba kerget.

VETURIA ASSZONY HALÁLA

(UTOLSÓ LEVÉL MARCELLÁHOZ)

Marcellám, édes, idegenné vált asszonyom, nem akarok s nem is tudok magamról irni, tehát irni próbálok nagy, különös, falusi ujságokat. De ni, most jut eszembe: nincsenek itt események egyen kivül, ez pedig a Romulus pap gyászos esete. Emlékszik talán erre az emberre, aki szokatlanul világi: módos és urias oláh pap, Dániu Romulus névre hallgató? Ő az, aki Rómában is tanult, aki kuriai biró lányát vette el s aki akaratos akarattal falusi plébániát kivánt. Az asszonnyal, Veturiával, maga is találkozott vagy kétszer, Marcellám, édes asszonyom. Maga nem tudott vele összebarátkozni, mert utálta benne, ami csakugyan utálni való volt. Maga mindig józlésü nő volt, Marcellám s nem tudta türni még a nagyságos képmutatásokat sem. Az a szegény Veturia ugy öltözködött, mint egy izetlen párisi nő s szerette volna, ha elhiszik, hogy egyenes leszármazottja az ősrómai Veturiának. Bolond, mániás kis nő volt, de emlékszik, ugy-e, fehér arcára, idegességére és nagy szemeire? És, ugy-e, arra is emlékszik, hogy Veturia erőnek erejével gyermeket akart adni az urának? Ez megható volt, ezért sok mindent megbocsátottunk Veturiának, ugy-e?

Látja, mult időben beszélek, ez a szegény kis papné, ez a fehér, izetlen, de mégis finom Veturia meghalt. Ez magának is szenzáció lesz, kicsi, idegen Marcellám, mert ez a mi közös falunk szenzációja. Tudja maga, milyen kevés történik itt szivben, házban, mezőn, templomban. Igy hát biztosan kárpótolja a hir azért, mert nem irok semmit magamról és magunkról. Azaz a kicsi, néhai Veturia esetében, ha akarja, meg fogja tudni, ha érdekli is, miket gondolok én mostanában a végzetről, melyet sokan életnek hivnak. Különben pedig mindenekelőtt jelenthetem, hogy a falunk nem változott semmit, zöld, virágos, csöndes, várja a nyarat. Ennek a falunak teljességgel semmi fájdalmat se okozott, hogy az oláh papné meghalt s nem maradt gyermek utána. Még mindig maradt itt asszony elegendő s gyermek is van, ha nem sok is, de több, mint irmagnak való.

Fogalmam sincs, miért akarták olyan nagyon a gyermeket Romulus pap és a felesége. Azt sejtem, hogy divatból, hiuságból, hogy mindenük lévén, éppen csak gyermekük nincs. E nem egészséges ambicióból, holott szerette és boldogitotta egymást e két ember, sokféle vád és önvád született. Valamelyikük hibás, meg kellene tudni, melyikük — gondolták és mindegyik a másikat gyanusitotta. Nyolc éves házasok voltak már, nem kellett voltaképen komolyan, sziv szerint a gyermek, de fölmentek mégis Bécsbe.

A bécsi professzor e nagy élet-titokhoz annyit értett, mint maga, Marcellám, a maga ura, a háziorvosuk vagy én: semmit. De jobban esett a professzor urnak kijelenteni, hogy az asszony a hibás, az asszony próbáljon a sorson, a természeten erőt venni. A kicsi, párisi ruhás, fehér, gyámoltalan és hazug álmokból élő Veturia elhatározta, hogy megoperáltatja magát. Mire is Dániu, a pap, otthagyta Bécsben az asszonyt s egy igazán vallásos emberhez illő nyugalommal hazajött Erdély szélére. A professzor azt mondta, hogy Veturia három-négy hétig fekszik s akkor haza mehet. Jöttek a levelek mindennap: az operáció sikerült. Veturia pompásan érzi magát, minden nagyon jól van.

Maga, édes, kijózanodott, idegen Marcellám, ha most mink együtt volnánk, gunyosan azt kérdezné:

— Miért kell nekem a falunk szenzációit hallanom, mikor a lapok sokkal különb szenzációkkal szolgálnak?

És én Marcellának gyáván, de kigyulladt arccal válaszolnék, kemény szavakat mondanék magának, Marcellám.

— Ejh, ejh, én emlékszem még arra, mikor valaki tiz évet adott volna az életéből, ha anya lehet belőle. És ez, ha nyilván régen is volt, édes Marcellám, de igy történt és közös falunktól vártuk a megváltó csodát.

*

A Veturia asszony temetéséről szeretnék még irni, mert nagyon szép temetés volt. Hat oláh pap jött össze, hogy eltemessék a hetediknek a feleségét, a legszebb oláh papnét. Össze-vissza, furcsán és furcsákat suttogtak a falunk parasztjai, de érnek ezzel valamit? Érnek ezek valamit, mikor egy szép, fehér, finom, vágyakozó asszony belehalt abba, amihez voltaképen kedve se nagyon volt?

És honnan tudják meg most már, hogy ki volt a hibás. Veturia avagy a férj, Romulus pap? Marcellám, én régi asszonyom, mi tudjuk legjobban, mi ketten, hogy sohase az ember a hibás, hanem valami más. Valami más, a pillanat, a mult, a sors, az átok, valami, amit nem ismerünk.

Én tudom, hogy Veturiára jaj be szomoruan gondolok s magára is, Marcellám, pedig maga nem halt bele abba, hogy nem született gyermeke.

Marcellám, idegen Marcellám, sejti-e maga nagyon, erősen, hogy mi a gyermek? A gyermek igazolása annak, hogy vagyunk olyan közönségesek, mint a mezőgazdasági munkások vagy kisiparosok. De azért a gyermeket óhajtani kell s én vért sirok szegény Veturiáért, ki gyermeket akart.

És maga, Marcellám, maga csak kivánja, csak akarja ezután is a gyermeket. Nincs ennél szebb, nagyobb és ostobább akarat, de asszonyhoz különösen illik.

Férje-urának adja át baráti üdvözletemet s esetleg egy olyan férfiunak, kit nem ismerek. Mesélje el nekik Veturia asszony halálának történetét s ezután várják a gyermeket, kinél kényesebb lény nincs a világon, mert akkor jön, mikor — kedve telik jönni.

TARTALOM:

Muskétás tanár ur 3
A három Muskétás-leány 10
Három szegény kis fiu 14
Teci és Juci 19
Lujza, a jó feleség 25
A Farkas-hát legendája 30
A Pantheon-asszony vonatja 36
A csárda elégiája 43
Domy Béla doktorsága 49
Veturia asszony halála 54

TEVAN-KIADÁSBAN JELENLEG KAPHATÓ AMATÖR-KÖNYVEK JEGYZÉKE

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
LILLA (1920.)

Divéky József eredeti fametszeteivel, 400 számozott példányban, I—L-ig (római számmal számozva) Cserna Juliska pergamentkötésében, 1—350-ig (arabs számmal számozva) müvészi félvászonkötésben.

Ára: I—L-ig 900 korona, 1—350-ig 200 korona.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
A CSÓKOK (1920.)

350 számozott példányban, meritett papiroson, 1—50-ig fehér glacé bőrkötésben, ezüst verettel, 51—350-ig papirkötésben.

Ára: 1—50-ig 500 korona, 51—350-ig 100 korona.

KISFALUDY SÁNDOR
REGÉK A MAGYAR ELŐIDŐBŐL (1920.)

Kolozsvári Sándor eredeti szines fametszeteivel, 350 számozott példányban, 1—50-ig japán papiroson, Cserna Juliska müvészi bőrkötésében, 51—350-ig famentes papiroson, félvászonkötésben.

Ára: 1—50-ig 1000 korona, 51—350-ig 200 korona.

KISFALUDY KÁROLY
TOLLAGI JÓNÁS VISZONTAGSÁGAI (1920)

Kolozsvári Sándor eredeti fametszeteivel, 300 számozott példányban, Cserna Juliska müvészi bőrkötésében.

Ára: egész bőrkötésben . . . 2000 korona
provizórikus kötésben . . 800 korona

A könyvárakhoz 10%-os luxusadó számitandó.

59—60. Karinthy Frigyes: Irások irókról. (Kritikák.)

61. Erckmann-Chatrian: A három lélek. Ford. Karinthy F.

62—63. Kabos Ede: Szivárvány. (Novellák)

64—66. Soyka Ottó: A kártya ura. (Regény.) Forditotta Török Bálint.

67. Nagy Lajos: Egy leány, több férfi. (Novellák.)

68. Kosztolányi Dezső: Öcsém. (1914—1915)

69—71. Lakatos László: Érzelmes könyv. (1914—1915)

72. Somlyó Zoltán: Hadak a hóban. (Novellák.)

73—75. Pierre Veber: Nyári szerelem. (Kis regény.) Forditotta Aranyossy Pál.

76—77. Barta Lajos: Egyszerü szivek. (Novellák.)

78—79. Andreas Haukland: Szüz Északon. (Regény.) Forditotta Telekes Béla.

80. Garvay Andor: Három ember dolga. (Jelenetek.)

81. Guy de Maupassant: A porosz tiszt kivánsága. (Kis regény.) Forditotta Kádár István.

82—83. Hanns Heinz Ewers: Borzalmak könyve. Forditotta Török Bálint.

84—89. Karinthy Frigyes: Holnap reggel. (Tragikomédia.)

90—91. Mark Twain: Stormfield kapitány latogatása a menyországban. (Regény.) Ford. Siró György.

92—93. Szini Gyula: Pára és egyéb elbeszélések.

94—96. Anatole France: Boldizsár. (Novellák.)

97. Andrejev Leonid: Rögeszmék. (Elbeszélés.) Orosz eredetiből forditotta Zsatkovics Kalmán.

98—99. Krúdy Gyula: Petit. (Naplójegyzetek a szomoru napokból.)

100—105. Anatole France: Egy szinésznő története. (Regény.) Forditotta Aranyossy Pál.

106—107. Reményi József: Messzeségek. (Kis regény.)

108—112. Lakatos László: Az idegen leány. (Vigjáték 3 felvonásban.)

113—115. Georges Rodenbach: Holt Brügge. (Regény.) Forditotta Lakatos Lászlóné.

116—119. Petőfi Sándor: A hóhér kötele. (Regény.)

120—121. Villiers de L'Isle Adam: Kegyetlen mesék. Forditotta E. Karinthy Ada.

122—25. **Anatole France: Jocaste. (Regény.) Forditotta: Kelemen Viktor.**

126—27. **Tabéry Géza: Veszta Flagelláns. (Elbeszélés.)**

128—30. **Friedrich Hebbel: Mária Magdolna. (Polgári szomorujáték 3 felv.) Forditotta: Hevesi Sándor.**

131—33. **Gerhard Hauptmann: Crampton mester. (Komédia 5 felv.) Forditotta: Bálint Lajos.**

134—36. **Cudar gyönyörök. (A borzalom iróiból: E. A. Poe Villiers de L'Isle Adam, Hanns Heinz Ewers Gustav Meyrink.) Forditotta: Dóczi Pál.**

137—38. **Gottfried Keller: Tükör, a cica. (Regény.)**

139. **Andrejev Leonid: Lázár. (Elbeszélés.)**

140—41. **Péczely József: Ésszel él az embör. (Novellák.)**

142—45. **Hermann Bang: A pincér. Ford. Pajzs Elemér.**

146—50. **Kázmér Ernő: Idegen portrék.**

151—54. **Fodor L.: Novemberi vándorok. (Novellák.)**

155—56. **Thomas Mann: A kis Friedemann ur. (Elbeszélés.) Forditotta Török Bálint.**

157—59. **Kuprin I. A.: Az utcáról. (Elbeszélés.) Forditotta Zsatkovics Kálmán.**

160—62. **Hermann Bang: A négy ördög. (Kis regény. Forditotta Pajzs Elemér.**

163—68. **Frank Wedekind: A tavasz ébredése. (Gyermektragédia.) Forditotta Pajzs Elemér.**

169—174. **Dr. Lustig Géza: Misztikusok, költők és gondolkodók. I. (1. Dante és Beatrice. 2. Giordano Bruno halálának jelentősége.)**

175—78. **Andrejev Leonid: Ribakov Pál és a nők. (Regény.) Forditotta Pajzs Elemér.**

179—84. **Schnitzler Arthur: Körtánc. Ford. Pajzs Elemér**

185—90. **Maurice Maeterlinck: A halál. Ford. Fehér Sándor**

191—96. **Paul Claudel: Kinyilatkoztatás. (Miszterium, négy felvonásban és előjátékban.) Forditotta: Réti Irén és Szines Pal**

197—202. **Swift Jonathan: Pamfletek. Ford. László Béla.**

203—207. **Kohanovszky Ulászló: Ivanov diák. (Elbeszélés.) Forditotta Zsatkovics Kálmán.**

208—213. **René Chateaubriand: Az utolsó Abencerrage. (Kis regény.) Forditotta dr. Gyöngyösi János.**

Tevan-nyomda, Békéscsaba.